CONTRIBUȚIA LINGVIȘTILOR ROMÂNI LA INTERPRETAREA DATELOR *ATLASULUI LIMBILOR EUROPEI (ATLAS LINGUARUM EUROPAE)*

DE

B. CAZACU

Pregătirea unui atlas lingvistic european a trezit un interes deosebit printre lingviștii români; Comitetul național român pentru *Atlasul limbilor Europei* (ALE) s-a angajat, de la început, în realizarea diverselor faze de elaborare a acestei importante opere de colaborare științifică internațională (redactarea chestionarului, culegerea materialului și prelucrarea lui la nivelul limbilor romanice și la nivel european).

Aș vrea să trec aici, în revistă, pe scurt, cîteva dintre încercările colaboratorilor români la ALE de a interpreta datele lingvistice cartografiate, spre a ilustra valoarea științifică a acestei lucrări, menite să pună în lumină contactele dintre diferitele idiomuri vorbite în Europa (asemănări, deosebiri, împrumuturi, conservarea unor termeni vechi, inovații, circulația termenilor etc.), atît din punct de vedere lingvistic, cît și socio-cultural.

Pînă în prezent, colaboratorii români au expus, în comunicări sau în articole, interpretări cu caracter general, paneuropean, sau limitate la anumite familii de limbi ale răspunsurilor primite la întrebările 006 *mauvais temps*, 007 *beau temps*, 036 *épine*, 117 *cigogne* și 485 *il danse* din primul chestionar al *Atlasului* (care cuprinde întrebări din domeniul lexicului).

Problema care se pune, în legătură cu *Atlasul limbilor Europei*, pentru primul volum, este de a arăta în ce măsură expunerea cartografică a diverșilor termeni care desemnează o anumită noțiune contribuie la o cunoaștere mai exactă și mai profundă a istoriei raporturilor lingvistice și culturale dintre diversele grupuri de vorbitori[1].

Este vorba, pe de o parte, despre geneza diverșilor termeni (un rol deosebit revine, aici, m o t i v ă r i i p s i h o l o g i c e, care permite o clasificare t i p o l o g i c ă a denumirilor), dar — mai ales — de d i f u z a r e a lor în spațiul european. Urmărirea unui asemenea proces pune în evidență nu

[1] Vezi, de exemplu, A. Weijnen, *Outlines for an Interlingual European Dialectology*, Assen, 1978.

BDD-A23116 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 13:07:51 UTC)

numai elemente ale evoluției interne a limbii, ci și date privind rolul factorilor extralingvistici (sociali, economici, politici, culturali, psihologici) în răspîndirea termenilor.

Rezultă, din cele de mai sus, că la baza oricărei interpretări a materialului lingvistic european stă principiul e t i m o l o g i c, care permite o clasificare a termenilor, cu implicații genealogice. Nu mai puțin interesantă pentru geneza anumitor denumiri este clasificarea t i p o l o g i c ă: aceasta face să apară concordanțe aparținînd unor familii de limbi diferite și care își găsesc explicația în acea *elementare Verwandtschaft* „înrudire, afinitate elementară" propusă de H. Schuchardt.

În funcție de specificul hărții, cercetătorul trebuie să-și îndrepte atenția nu numai asupra aspectelor cu o anumită u n i t a t e, ci el trebuie să ia în considerare, de asemenea, v a r i a ț i i l e lingvistice determinate de factori interni și, în ceea ce privește răspîndirea termenilor, de factori externi, sociali (care fac obiectul sociolingvisticii).

În această perspectivă, cercetările efectuate de lingviștii români ilustrează diverse modalități de interpretare a hărților, care merită a fi luate în discuție[2].

* * *

Comentariul lingvistic al hărții 117, *la cigogne*, redactat de Vasile Arvinte[3], examinează, mai întîi, termenii din punct de vedere etimologic, pe familii de limbi și, apoi, ia în discuție aspectele lingvistice ale procedeului de c r e a r e a denumirilor (avînd ca motivație culoarea penajului, comportamentul, un anumit transfer semantic de la gen la specie etc.). În concluzie, autorul descrie principalele arii lingvistice pe teritoriul european.

V. Arvinte prezintă aici, la cel de al III-lea Simpozion național de dialectologie, comunicarea *Comentariu lingvistic la harta 047 „le bois, la forêt" din Atlas Linguarum Europae*, recenta contribuție a unui lingvist român la interpretarea datelor ALE[4].

B. Cazacu, urmărind cuvintele care desemnează noțiunea „il danse" în limbile romanice, germanice și slave, aduce precizări în ceea ce privește circulația termenilor și modul cum s-au realizat împrumuturile dintre diversele idiomuri, în legătură cu răspîndirea unui anumit mod de a dansa: iradiația geografică reflectă o modă pe plan social, o anumită realitate social-culturală[5]. Termenul francez *danser*, de origine, probabil, germanică, a pătruns în diverse limbi slave, infiltrîndu-se pînă în extremitatea occidentală a Peninsulei Iberice (în portugheză). Realitatea lingvistică arată rolul pe care l-a avut, în procesul de împrumut și migrare a cuvintelor, noua modă de a dansa impusă prin păturile de sus ale societății epocii, față de dansurile populare tradiționale.

---

[2] Voi prezenta rezultatele mai importante ale acestor cercetări în ordinea alfabetică a numelor autorilor.

[3] V. Arvinte, *Atlas Linguarum Europae* (ALE). *Comentariu la harta 117 „la cigogne"*, în „Anuar de lingvistică și istorie literară", XXVII, 1979—1980, Iași, 1982, p. 5—16.

[4] Vezi mai jos, p. 65—82.

[5] B. Cazacu, *Sur les mots qui désignent la notion „il danse", dans les langues romanes, germaniques et slaves (D'après l'Atlas Linguarum Europae)*, în „Revue roumaine de linguistique", XXVII, 1982, nr. 2, p. 183—192.

BDD-A23116 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 13:07:51 UTC)

Contribuția lui N. Saramandu[6] și aceea a Lilianei Ionescu-Ruxăndoiu[7], privitoare la termenii care denumesc noțiunile „beau temps", respectiv „mauvais temps", oferă o clasificare tipologică, pe bază semantică, a termenilor înregistrați. Ca rezultat al clasificării, N. Saramandu, ținînd seama că termenii numesc o realitate meteorologică concretă, constată că unele dintre ariile stabilite pot fi raportate la zonele de climat european : de exemplu, tipul „beau" se întîlnește mai ales în vestul și centrul continentului, pe cînd tipul „bon" este dominant în zona atlantică mediteraneană și în zona continentală de est.

La rîndul său, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, pe lîngă descrierea tipurilor semantice pentru noțiunea de „mauvais temps", subliniază existența raportului de antonimie față de termenii care desemnează noțiunea de „beau temps" pentru cele mai multe dintre tipurile stabilite. Autoarea face, de asemenea, o încercare de stratificare a ariilor lexicale din limbile indo-europene.

N. Saramandu s-a oprit, cu prilejul congresului de romanistică, și la examinarea denumirilor pentru „tournesol", în limbile romanice[8]. El a stabilit existența a două tipuri, calchiate după lat. *heliotropium* (de ex. fr. *tournesol*, it. *girasole* etc.) și lat. *heliantus* (de ex. rom. *floarea soarelui*), întîlnite, respectiv, în Romania occidentală și în Romania orientală. Autorul subliniază rolul important al calculului lingvistic în formarea și migrarea denumirilor.

În sfîrșit, Emil Vrabie, pe lîngă prezentarea etimologică a termenilor înregistrați în harta 036 „épine"[9], insistă asupra a două aspecte care au făcut obiectul discuțiilor și în Comitetul internațional de redacție ALE ; este vorba, pe de o parte, despre interpretarea — în stabilirea vechimii și extensiunii, în trecut, a unor arii lingvistivce — a răspunsurilor duble și despre valorificarea cazurilor de *hapax legomenon*.

* * *

Am trecut în revistă contribuțiile recente ale unor cercetători români, membri ai Comitetului național ALE, la interpretarea cîtorva hărți lexicale din *Atlasul Limbilor Europei*. Se poate remarca marea varietate a faptelor lingvistice, determinată de varietatea materialului lexical supus analizei. Este de presupus că apariția hărților consacrate altor compartimente ale limbii (fonologie, structură gramaticală) va pune mai mult în lumină complexitatea realității lingvistice europene, și de aici a modalităților de interpretare a acesteia, stimulînd pe lingviștii din diverse țări la noi cercetări.

---

[6] N. Saramandu, *„Beau temps" dans les langues européennes à partir de l'Atlas Linguarum Europae*, în „Revue roumaine de linguistique", XXVII, 1982, nr. 4, p. 301—307 ; cf. și N. Saramandu, *„Timp bun" în limbile europene. Tipuri semantice și arii lingvistice (pe baza Atlasului Limbilor Europei)*, în „Memoriile Secției de Științe Filologice, Literatură și Arte", Seria IV, tomul IV, 1982—1983, București, 1984, p. 59—71.

[7] Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Atlas Linguarum Europae (ALE), Map 006 „Badwather". A Commentary*, în „Revue roumaine de linguistique", XXVIII, 1983, nr. 3, p. 253—262.

[8] Nicolae Saramandu, *„Tournesol" dans les langues romanes (sur les données de l'Atlas Linguarum Europae)*, în „Revue roumaine de linguistique", XXVII, 1982, nr. 4, p. 301—307.

[9] Emil Vrabie, *Observații asupra termenilor „spin" în limbile din Europa (în legătură cu pregătirea hărții nr. 36 pentru Atlas Linguarum Europae)*, în „Memoriile Secției de Științe filologice, Literatură și Arte", Seria IV, tomul IV, 1982—1983, 1984, p. 73—82.

BDD-A23116 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 13:07:51 UTC)

LA CONTRIBUTION DES LINGUISTES ROUMAINS À L'INTERPRÉTATION DES DONNÉES DE *ATLAS DES LANGUES DE L'EUROPE* (*ATLAS LINGUARUM EUROPAE*)

RÉSUMÉ

L'article passe rapidement en revue quelques-unes des tentatives des collaborateurs roumains à l'Atlas des langues de l'Europe (ALE) de rediger des commentaires linguistiques en marge des cartes de l'Atlas.

On mentionne ainsi les contributions des chercheurs roumains V. Arvinte, B. Cazacu, Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, N. Saramandu et d'autres à l'examen de certaines cartes lexicales : 006 (mauvais temps), 007 (beau temps), 036 (épine), 047 (bois, forêt), 117 (cigogne) et 485 (il danse).

On souligne, à cette occasion l'importance de ces études pour la meilleure connaissance de l'histoire des rapports linguistiques et culturels entre les différents groupes de locuteurs.

Facultatea de Limba şi Literatura Română
Bucureşti, str. Edgar Quinet, nr. 5—7

BDD-A23116 © 1985 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.75 (2026-10-30 13:07:51 UTC)